

УДК 342.9:35.07

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Бахтіна Ю. С.,

викладач кафедри правових дисциплін
Одеського інституту ПрАТ "ВНЗ"МАУП"

Анотація: у статті визначено поняття функції державного управління. Досліджено основні підходи до даного терміну. Розглянуто класифікацію функцій державного управління за різними критеріями. Проаналізовано як розширювався перелік функцій державного управління на протязі часу. Зазначено, що до основних функцій державного управління відносяться: контроль, планування, організація, координацію, регулювання та прогнозування. Виокремлено в якості функції державного управління моніторинг.

Ключові слова: державне управління, функції державного управління, планування, прогнозування, контроль, організація, координація.

Аннотация: в статье определено понятие функции государственного управления. Исследованы основные подходы к данному понятию. Рассмотрена классификация функций государственного управления по различным критериям. Проанализировано как расширялся перечень функций государственного управления на протяжении времени. Отмечено, что к основным функциям государственного управления относятся: контроль, планирование, организация, координация, регулирование и прогнозирование. Выделено в качестве функции государственного управления мониторинг.

Ключевые слова: государственное управление, функции государственного управления, планирование, прогнозирование, контроль, организация, координация.

Annotation: the definition of the public administration's function is determined in the article. The basic approaches of this term are investigated. The classification of public administration's functions according to different criteria is considered. It is analyzed how the list of public administration's functions has expanded over time. It is noted that the main public administration's functions include: control, planning, organization, coordination, regulation and forecasting. Monitoring is identified as a public administration's function.

Key words: public administration, functions of public administration, planning, forecasting, control, organization, coordination.

Сучасні демократії розуміють державне управління, перш за все, як службу для громадян та громадськості. Таке розуміння ролі державного управління є основою, з якої випливають її принципи (такі як прозорість, публічність, підзвітність, громадський контроль), форми та методи діяльності, вимоги до професійної та неупередженої роботи тощо.

Основні характеристики державного управління полягають у пізнанні різнорідних і часто суперечливих цілей, які воно зобов'язане захищати. У нинішній період основних соціальних змін і нових вимог, які мають бути забезпечені, незважаючи на обмежені фінансові та людські ресурси, державна політика піддається значно більшою мірою тиску на проведення відповідального відбору пріоритетних цілей та переосмислення завдань і функцій державного управління відповідно до мети. Постійний професійний та політичний діалог є основоположним для процесу визначення цих завдань та функцій, що веде до нових економічних, юридичних та інших рішень.

Актуальність нашого дослідження полягає у тому, що в науці адміністративного права, незважаючи на велику кількість напрацювань у сфері державного управління взагалі та його функцій зокрема, досі немає єдиного загальноприйнятого підходу щодо визначення та класифікації функцій державного управління. Як немає і уніфікованого визначення самого терміну «державне управління», яке тлумачиться в широкому і вузькому значенні, у вузькому розумінні – це діяльність тільки виконавчої гілки влади, в той час як за широкого підходу державне управління є характерним для всіх гілок державної влади. Тому й питання, які стосуються фундаментальних категорій, як то: принципи, методи, функції можуть розглядатись під різним кутом. В зв'язку з цим і виникає необхідність у найповнішому, найгрунтовнішому дослідженні функцій державного управління.

Теоретичні та прикладні проблеми державного управління у своїх працях висвітлювали В.Б. Авер'янов, Г.В. Атаманчук, О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, І.Л. Бачило, Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, Т.С. Кагановська, В.І. Кнорринг, Ю.М. Козлов, Б.М. Лазарев, В.Я. Малиновський, Н.Р. Нижник, Д.М. Овсянко, Ю.М. Старілов тощо.

Мета нашого дослідження полягає у аналізі поняття «функції державного управління» та підходів до його тлумачення, а також розгляді класифікації функцій державного управління.

Ми припускаємо, що функції державного управління можуть і повинні виходити з ідентифікованих та визнаних громадських інтересів, оскільки їх забезпечення є причиною його самого існування. Спосіб прийняття і задоволення загальних або суспільних інтересів – перетин історичних традицій, конкретного етапу розвитку відповідного суспільства, існуючої інституційної структури державного управління, а також належного політичного акценту.

Термін «функція» походить від латинського *functio* («відправлення, діяльність») і означає діяльність, спрямовану на досягнення цілі. Загалом функція – робота когось-чогось, обов'язок, коло діяльності когось, чогось, призначення, роль чогось-небудь [1, с. 1552]; це спосіб поведінки, властивий будь-якому об'єкту, що сприяє

збереженню існування цього об'єкта або тієї системи, в яку він входить в якості елемента [2, с. 418]. У науковій літературі найчастіше термін «функція» використовується як назва або характеристика напрямку діяльності, як узагальнююча характеристика сутності завдань і цілей діяльності будь-кого або призначення будь-чого.

В науці адміністративного права та державного управління йде мова як про «функції державного управління», так і про «функції органів державного управління», «управлінські функції» та «функції управління». Щодо співвідношення функцій держави та функцій державного управління, то перші розкривають суспільну природу й роль держави, а функції державного управління показують, як, якими способами, у процесі яких взаємозв'язків із суспільством вона їх здійснює [3, с. 27]. О.М. Бандурка наголошує на тому, що в науці і на практиці функції управління, як окремі напрямки управлінської діяльності, дістали назву «управлінські функції» [4, с. 16]. В той же час, «функції управління» є родовим явищем по відношенню до «функцій державного управління» [5, с. 11]. Так, функція управління представляє собою реальний, силовий, цілеспрямований, організуючий і регулюючий вплив на кероване явище, відносини, становище, на який останні реагують і сприймають його [6, с. 124]. Щодо функцій державного управління, то це взяті в комплексі головні види державно-управлінської діяльності, що виражають і конкретизують владно-організаційну сутність і призначення державного управління. Вони є засобом здійснення державно-владного впливу на суспільні відносини в державі, виражають зміст і призначення державного управління в суспільстві [3, с. 27]. Тобто однією з ключових відмінностей між цими термінами є саме суб'єкт здійснення такого впливу – держава.

Про вплив держави йде мова і у визначеннях, які надають Ю.П. Битяк та Н.Р. Нижник. Так, Ю.П. Битяк визначає функції державного управління як об'єктивно зумовлені види владних, цілепокладаючих, організуючих і регулюючих впливів держави (відповідних державних органів, посадових осіб) на керовані об'єкти [7, с. 129-130]. В свою чергу Н.Р. Нижник, надаючи визначення функцій державного управління, зазначає, що це специфічний за предметом, змістом і засобами забезпечення цілісний управляючий вплив держави, в якому можна не лише виділяти й описувати функції державного управління, а й аналізувати розподіл кожної з них «по вертикалі» і «по горизонталі», тобто функціональну структуру державного управління [8, с. 88]. Щодо останнього визначення, на наш погляд не досить вдалим є тлумачення терміну через «невідоме», зміст якого намагаються з'ясувати.

В.Я. Малиновський та Є.І. Білокур тлумачать функції державного управління через складові змісту управлінської діяльності. В.Я. Малиновський розглядає функції державного управління як складові змісту управлінської діяльності, що характеризуються певною самостійністю, однорідністю, складністю та стабільністю владно-організуючого впливу суб'єкта управління, спрямованого на забезпечення життєво значущих потреб об'єкта управління [9, с. 202]. В той же час, Є.І. Білокур розуміє під функціями державного управління відносно самостійні та однорідні складові змісту державно-управлінської діяльності, які відображають окремі напрями цієї діяльності, здійснюються уповноваженими органами (посадовими особами) державного управління і спрямовані на забезпечення виконання цілей і завдань державного управління [10, с. 14].

В наступних визначеннях функції державного управління характеризуються як певні види діяльності. Т.Є. Кагановська визначає функції державного управління як стійкі, відносно самостійні, найбільш загальні види діяльності органів державної влади, спрямовані на досягнення цілей державного управління [11, с. 81]. Т.М. Кравцова та Г.В. Калініченко розуміють під функціями державного управління взяті в комплексі головні види державно-управлінської діяльності, що виражають і конкретизують владно-організаційну сутність і призначення державного управління. Вони є засобом здійснення державно-владного впливу на суспільні відносини в державі, виражають зміст і призначення державного управління в суспільстві [3, с. 27].

Незважаючи на різні підходи науковців до визначення функцій державного управління, зміст термінів передбачає діяльність, за допомогою якої органи державної влади виконують свої повноваження для досягнення певної мети. В такій діяльності присутній обов'язковий суб'єкт – це держава (в особі її органів), об'єкт управління та мета такої діяльності. Наявність різних дефініцій функцій державного управління говорить про складність і багатогранність даного явища. Тому при класифікації функцій державного управління також немає єдиного підходу.

Виходячи з принципу універсальності управління, який проголошує, що функції управління є характерними як для державного, так і для приватного управління, класифікація функцій у більшості випадків спирається на класифікацію функцій управління, що застосовується у менеджменті [12, с. 56].

Одним із перших, хто здійснив класифікацію функцій управління був французький вчений Анрі Файоль. Він зазначав, що управління включає п'ять функцій: передбачення, організацію, командування, координацію та контроль [13, с. 5]. Це твердження підкреслює ідею, що для виконання своїх функцій органи державного управління звертаються до всіх атрибутів лідерства, і це має включати в себе: забезпечення їхньої діяльності і планування; організацію процесу впровадження; прийняття рішення, а також підготовку варіантів прийняття рішень для політиків; координування процесу впровадження; розгляд всієї правозастосовної діяльності та досягнення політичних цінностей.

Американський дослідник, послідовник теорії А. Файоля, Лютер Гулик, розширив перелік фayoлівських функцій управління до семи. У своїй праці «Нотатки з теорії організації» [14, с. 116] він ввів знамениту мнемонічну аббревіатуру POSDCORB, яка відображає управлінські функції: планування, організацію, підбір персоналу, керівництво, координацію, звітність, бюджетування. Інший американець, основоположник наукового менеджменту, Фредерік У. Тейлор, поділяє функції управління на диспетчерування, нормування, інструктаж, контроль, роботу з кадрами [15, с. 5-40]

У підручнику з менеджменту Леслі Рю та Лойда Біара «Менеджмент: теорія та застосування» [16, с. 7] автори виокремлюють п'ять функцій управління: планування, організацію, комплектацію кадрами, мотивацію та контроль. Схожої класифікації управлінських функцій дотримуються й інші зарубіжні науковці: так, Роберт М. Фалмер [17] виокремлює планування, організацію, виконання та контроль; Кеннет Кіллен [18, с. 31-108] розглядає планування,

організацію, керівництво, мотивацію та контроль; Г. Кунц та С.О'Доннел [19, с.112] пропонують такі функції як: планування, організацію, роботу з кадрами, керівництво і лідерство, контроль.

Щодо останнього підходу – цікавим є бачення авторів, що теоретично першою управлінською функцією є планування, а інші функції мають йти саме в такій послідовності. Однак, на практиці концепція виглядає не зовсім реалістичною, управління – це системна мережа, а не послідовно виконуваний комплекс обов'язків. Іншим цікавим моментом в дослідженнях авторів є те, що вони заперечують виокремлення в якості самостійної функції координації, розглядаючи її як основу управління, а кожен управлінську функцію як діяльність з координації.

Бернар Гурне пропонує класифікацію функцій державного управління, за якої він виокремлює три групи функцій: головні, допоміжні, командні. Головні функції спрямовані на виконання завдань, «замовлених» суспільством суб'єкту державного управління – вони охоплюють політико-адміністративні, економічні, соціальні, гуманітарні функції; допоміжні функції впливають із потреб системи управління, їх основне призначення – забезпечення виконання головних функцій (вони включають управління персоналом, організаційне та матеріально-технічне забезпечення управління, забезпечення функціонування бюджетної системи, юридичне забезпечення, діловодство); командні, в свою чергу, пов'язані із застосуванням влади і включають прогнозування, відстеження результативності, зв'язки з громадськістю, розробку концепцій і стратегій, організацію служб і процедур, контролю та аудиту [20, с. 19].

За радянської доби перелік функцій державного управління складався з організації, планування, регулювання, кадрового забезпечення, контролю [21, с. 84]. Але функції управління є динамічним явищем і з часом вони змінюються, їхній перелік розширюється. Це залежить як від конкретних історичних умов, так і від політичної та економічної ситуації в країні. Отже, на зміну радянським владно-розпорядницьким функціям приходять інші. Виростає питома вага стимулювання, пріоритетів, прогнозування, фінансово-кредитних способів, методичної допомоги, інформаційного обслуговування, кадрового забезпечення [22, с. 15].

В. І. Кноринг зазначає, що функції управління вельми багатогранні, до них відносяться: організація виробництва, планування (прогнозування, моделювання, програмування), координація, мотивація, контроль і облік виконання поставлених завдань і, нарешті, маркетинг, виокремлений нещодавно в самостійну функцію. При цьому він підкреслює, що будь-яка класифікація не є абсолютною. А запропонована – є найбільш загальною і відображає найважливіші етапи організації управлінського процесу [23, с. 48]. В. І. Кноринг допускає можливість виокремлення в якості управлінських функцій таких, як бухгалтерський облік, науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, матеріально-технічне постачання, управління кадрами і якістю продукції, розпорядництво (командування), керівництво, комунікацію, дослідження, оцінку, прийняття управлінського рішення, представництво, ведення переговорів, укладання угод.

У російській науці з адміністративного права та державного управління поширеною є класифікація, що включає до функцій державного управління: прогнозування (планування); організацію (формування системи управління і забезпечення її нормально діяльності); координацію (забезпечення узгоджених дій різних учасників відносин у керованій сфері); регулювання (встановлення режиму взаємодії суб'єкта та об'єкта управління); розпорядництво (владне рішення конкретних питань, що виникають у керованій сфері); контроль (спостереження за функціонуванням керованої сфери) [24, с. 3; 25, с. 254]. Схожим є підхід Ю.М. Старілова, він пропонує розглядати такі функції державного управління як інформаційне забезпечення діяльності державних органів; прогнозування і моделювання; планування; організацію; розпорядництво; керівництво; координацію; контроль; регулювання; облік [26, с. 41-47].

Б.М. Лазарев виокремлює наступні функції державного управління: планування, прогнозування, функцію формування або організації системи державного управління, регулювання, координацію, контроль та облік [27, с. 150]. Практично таку ж класифікацію пропонує і Т.Є. Кагановська, виокремлюючи прогнозування, планування, організація, регулювання, координацію, контроль та облік в якості функцій державного управління [11, с. 80]. Аналогічним є підхід до класифікації Т.М. Кравцової та Г.В. Калініченко, які розглядають зазначені функції ще і в якості окремих стадій здійснення державного управління [28, с. 523]. Схожим є бачення Ю.Ф. Кравченка, але замість координації та обліку він виокремлює аналіз. Отже до загальних функцій управління він відносить такі види управлінської діяльності як аналіз, прогнозування, планування, організацію, регулювання, контроль [29, с. 89].

В.Б. Авер'янов крім традиційного поділу функцій управління на загальні (або основні) функції, спеціальні (або спеціалізовані) та допоміжні, пропонує класифікацію за цільовою спрямованістю функцій. Вчений виділяв цільовстановлюючі (прогнозування, планування); ресурсозабезпечувальні (фінансування, стимулювання, кадрове забезпечення); організаційно-регулюючі (керівництво, координація, організація, регулювання, контроль); трансформаційні (організаційне проектування, реорганізація, організаційний розвиток, раціоналізація, організаційна діагностика) функції [30, с. 263].

Схожий підхід застосовує О.М. Бандурка, поділяючи функції управління за їх загальним значенням на цільові та організаційні. До цільових він відносить прогнозування і планування, а до організаційних – загальноорганізаційні, матеріально-технічного забезпечення, економіко-фінансового розвитку, облік і контроль, політико-правового забезпечення, духовно-ідеологічного забезпечення, соціального забезпечення та соціального захисту працівників системи, мотивацію [7, с. 19].

А.Ф. Мельник розглядає класифікацію функцій державного управління аналогічну тій, що була запропонована Г.В. Атаманчуком. Так, за критерієм змісту, характером і обсягом функції державного управління поділяються на загальні й спеціальні. До загальних функцій управління А.Ф. Мельник відносить: аналіз, прогнозування, планування, організацію, регулювання, роботу з персоналом, облік, контроль [31, с. 88] (Г.В. Атаманчук розглядав лише п'ять з них – організацію, планування, регулювання, кадрове забезпечення, контроль). Спеціальні функції управління реалізуються, як правило, в окремих сферах і визначаються в основному запитами об'єктів управління (економічних,

духовних тощо). Крім того науковці класифікують функції залежно від спрямованості й місця впливу на внутрішні й зовнішні, де внутрішні – уособлюють управління всередині державної управлінської системи, а зовнішні – характеризують безпосередньо процес впливу органів державної влади на об'єкти управління.

На думку Ю.П. Битяка, найбільш поширеною у вітчизняній літературі є класифікація функцій державного управління на загальні, спеціальні і допоміжні. Загальними функціями державного управління є прогнозування, планування, організація, регулювання, координація, облік та контроль – вони притаманні всій системі державного управління. Спеціальні функції управління відображують особливості та умови управління сферами соціальної діяльності, характеризують особливості конкретного суб'єкта або об'єкта державного управління. Допоміжні функції обслуговують процеси реалізації загальних і спеціальних функцій і до них відносяться кадрова, матеріально-технічна, фінансова, діловодство та інші [7, с. 130-133].

Майже аналогічну класифікацію пропонує і В.Я. Малиновський, але з дещо іншим «наповненням». До основних функцій він відносить адміністративно-політичні, економічні, соціальні, культурно-освітні; до загальних – стратегічне планування, прийняття управлінських рішень, організацію діяльності, мотивацію, контроль; до допоміжних – управління людськими ресурсами, фінансову діяльність і бюджетний процес, юридично-судові функції, діловодство і документування, зв'язки з громадськістю [9, с. 210].

Отже, в юридичній літературі досі немає як загальноприйнятого визначення «функції державного управління», так немає і єдиного підходу до того, що ж відноситься до цих функцій. Очевидно, що будь-яка класифікація функцій державного управління є схоластичною, бо будь-які такі функції є взаємозалежними [32, с. 102]. Функції державного управління в сукупності утворюють складну, багаторівневу функціональну структуру державного управління. Функціональна структура державного управління є сукупністю функцій державного управління й управлінських функцій органів державної влади у їх взаємодії. Ця структура забезпечує управлінський взаємозв'язок держави як суб'єкта управління із суспільною системою та внутрішню динамічність її як системи, що управляє [31, с. 88].

Якщо проаналізувати розглянуті класифікації функцій державного управління, то стає очевидним, що найчастіше до таких функцій відносять: контроль, планування, організацію, координацію, регулювання та прогнозування. Рідше зустрічаються – керівництво, облік, робота з кадрами, мотивація. Це дає підґрунтя стверджувати, що незважаючи на різні підходи до класифікації функцій державного управління, є фундаментальні з них, без яких неможливо виконання завдань державного управління. І лідером виступає контроль (майже двадцять разів його було згадано в нашому дослідженні в якості функції управління, починаючи з запропонованої класифікації А. Файоля і до наших часів), далі йде планування, при цьому і в якості окремої функції, і в поєднанні з прогнозуванням (проте останнє все частіше виступає окремою функцією), і замикає «трикутник лідерів» – організація. Проте слід сказати, що останнім часом з'являються нові підходи до функцій державного управління, а отже постає питання про розширення переліку функцій за рахунок мотивації, маркетингу, аналізу, оцінки тощо. Дана тенденція говорить про посилення ролі функцій, що мають аналітичне забарвлення. Це дає нам підстави стверджувати про можливість виокремлення в якості функції державного управління – правового моніторингу, як певної аналітичної діяльності, що включає в себе спостереження, планування, прогнозування, аналіз, оцінку. Отже, перспективним напрямком подальшого дослідження ми вбачаємо як раз дослідження моніторингової діяльності в якості функції державного управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Философская энциклопедия. Т.5. М., 1970. 740 с.
3. Кравцова Т. М., Калініченко Г. В. Ще раз про сутність та ознаки функцій державного управління. *Право і безпека*. 2011. № 1 (38). С. 25-29.
4. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. 480 с.
5. Евгения Белокур К определению понятия функции государственного управления. *Legea si Viata*. 2013, December. С.10-13.
6. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : курс лекций. М. : Омега-Л, 2005. 584 с.
7. Адміністративне право України : підручник. Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богущкий та ін. Х. : Право, 2010. 624 с.
8. Нижник Н.Р. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи. К. : Оріяни, 1998. 192 с.
9. Малиновський В. Я. Державне управління: Навчальний посібник. 2-е вид. переробл. та допов. К. : Атіка, 2003. 576 с.
10. Білокур С. І. Функції державного управління: поняття, особливості, правове регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса. 2015, 23 с.
11. Кагановська Т. Є. Поняття та зміст державного управління. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2009. № 2. С. 73–81.
12. Білокур С. І. Функції державного управління: поняття, особливості, правове регулювання : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса. 2015, 194 с.
13. Fayol Henri. General and industrial management. Translated by Constance Storrs, foreword by L. Urwick, New York, Pitman Publishing Corporation. 2013. 142 p.
14. Гл.9 Лютер Гулик Государственное управление и общественные интересы: Шафритца Дж., Хай А. (ред) Классики теории государственного управления: Американская школа. М.: Изд-во Московского университета, 2003. 800 с.
15. Тейлор Ф. У. Наукова організація праці. Наука управляти з історії менеджменту: Хрестоматія. Навч. посібник. Упоряд. О. Слепов. К: Либідь, 1993. С. 5-40.
16. Leslie W. Rue, Lloyd L. Byars. Administracion: teoria y aplicaciones. Alfaomega, 2006. 562 p.
17. Фалмер Роберт М. Энциклопедия современного управления. Пер. с англ. М., 1992. Т. 1 - 5.
18. Киллен К. Вопросы управления. Москва: Экономика, 1981. 200 с.
19. Кунц Г., О'Доннел С. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций. Том 1 М.: «Прогресс», 1981. 496 с.
20. Гурне, Б. Державне управління. пер. з фр. В. Шовкун ; Ін-т держ. упр. та самоврядування при Каб. Міністрів України. К. : Основи, 1993. 166 с.

21. Атаманчук Г.В. Государственное управление : проблемы методологии правового исследования. М., 1975. 239 с.
22. Тихомиров Ю.А. Административное право и процесс. М.: 2001. 652 с.
23. Кнорринг В. И. Теория, практика и искусство управления. Учебник для вузов по специальности "Менеджмент". 2-е изд., изм. и доп. М.: Издательство НОРМА, 2001. 528 с.
24. Административное право. Попов Л.Л. (ред.). М.: Юристъ, 2005. 703 с.
25. Правовое обеспечение государственного управления и исполнительная власть : учебник для магистров. Э.П. Андрюхина, И.В. Ахрем, Н.Н. Бакурова, Ю.А. Демашова, ред.: С.А. Старостин, Моск. гос. юрид. ун-т им. О.Е. Кутафина (МГЮА). М. : Проспект, 2016. 335 с.
26. Россинский Б.В., Стариков Ю.Н. Административное право Учебник. 4-е изд., пересмотр. и доп. М.: Норма, 2009. 928 с.
27. Лазарев Б.М. Государственное управление на этапе перестройки. М.: Юрид. лит., 1988. 320 с.
28. Кравцова Т. М., Калініченко Г. В. Дослідження видів функцій державного управління та їх значення у процесі державно-управлінської діяльності. *Форум права*. 2011. № 1. С. 522-527.
29. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник. За ред. Ю.Ф. Кравченка. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 702 с.
30. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч. У 2 т.: Т. 1. Редкол.: В.Б. Авер'янов (голова) та ін.: К., 2004. 584 с.
31. Державне управління : навч. посіб. А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко ; за ред. А. Мельник. К.: Знання-Прес, 2003. 343 с.
32. Iulian M. Nedelcu, 2010. "The Functions Of Public Administration In The Law On The Special Forecasts And Programming Functions And The Relationship With Citizens," *Curentul Juridic, The Juridical Current, Le Courant Juridique*, Petru Maior University, Faculty of Economics Law and Administrative Sciences and Pro lure Foundation, vol. 41, pages 99-107.